

CRUCIATUL WALAH

INSTITUTUL EUROPEAN
2019

- O privire dinspre celălalt țărm / 9
- Universitatea Montpellier – printre cele mai vechi din lume / 14
- La Bagarre* / 21
- Cine i-ar putea interzice privighetorii să cânte? / 24
- Clusius / 37
- Viață de student / 39
- Militas spiritu, militas gladio!* / 49
- Fina Lui Clusius / 54
- Biciuitorul de cadavre / 57
- Frumoasa Gilette D'André / 59
- Proscrisul / 62
- În Paris, la Sorbona / 72
- Sirenele din *Bois de Bulogne* / 75
- Alcor / 82
- Ad lapidem currebat olim regina* / 85
- Fluviul Vltava, alias *Moldau* / 90
- La Ultima Thule* / 114
- Capra de lemn nu dă lapte / 124
- Lübeck, fosta capitală a *Ligii Hanseatice* / 128
- Feste de-ale inimii / 134
- Un cavaler de la Apus, alt cavaler de la Răsărit / 136
- Dascăl-itinerant pe la universități celebre / 147
- Un regal pentru Despot-Heraclidul / 150
- La Wawel / 152
- Un șleahitic și jumătate / 155
- Fortăreața Malbork / 157
- Traduttore Traditore!* se zice la Vatican / 159
- Strădanii într-o Cruciadă walahă / 164
- Cucule, cu pana sură! / 174
- Între ipochimeni de la Pârlita / 182
- Sfintele Paști cu Vodă Lăpușneanu / 187
- Donjonul Nebuisa / 202
- Fortuna Imperatrix Mundi! / 204
- Historii din *Puștia Jijie* / 215
- Brașov, oraș al coroanei / 229
- Urzeli de nobilime apuseană / 239

Drăcovenii nemțești / 243
La pod, la Werbia / 251
Despot de Moldavia / 259
Confirmare cu firman / 269
Neîncumetare la un strălucit prilej de cruciadă / 274
Republice libere dinspre Răsăritul cel de Jos / 279
Tripla coroană de aur / 314
De Iordan, Iacob Basilicus primește Nomen Romanus: Ioan Despot! / 321
În scândura sonoră, cuviosul va toca o broderie dogmatică / 329
Prea mulți soldați în timp de pace! / 334
Port-stindard al monogamiei / 343
Vodă a proclamat: *verboten adulter!* / 348
Scholla Latina de la Cotnari / 356
Hrisovuri, hrisovuri, hrisovuri / 367
De unde vine vocabula: *boier?* / 371
În săptămâna chioară / 373
Kiai și mult noroc la iarmaroc / 388
Niscaiva *kişmet* al polkovnicului Russel / 406
Toiagul sacramentalei succesiuni / 415
Piedica mortului / 419
Gura lumii, ca *borta vântului*: n-ai cum să o astupi / 420
Pantomima lui Teleki / 424
Konspirația / 431
Vaaaleu, tătarii! / 435
În vâltoare de *răsbellum civil* / 445
Si vis pacem, para bellum! / 452
Masacrul armenizilor / 459
O succesiune dinastică la români / 468
Trei aspiranți la o coroană și aceea, nesigură! / 470
Dionisyus avalus, machiaverlâcuri et cetera / 481
Cap de pajură cu diademă / 486
Sipetul cu rubiele / 495
Surpătura, ultimul danț din *Jocul hâzilor* / 499
Spovedanie la vraciul Avalus / 504
Când *alba* intra în *fosatum* / 505
Iscusița mulțimii întoarnă nevrednica răsplată / 517
În *Codrii Cosminului* / 521
Beyul Al-Iskandar, *Cel cu două coarne* / 537
O *saga* valahă / 540
Hupelanda purpurie / 542
Peste timpuri și soroace / 544
Pisania de la *Sânta Vinere* / 555

O privire dinspre celălalt țarm

Se făcea că adormise în leagănul mării... Visa în leagănul talazurilor albastre dintre Samos, Paros și Doris... Se făcea că lumea *n'est que chimère*². Tot mai aiurea era de când plajele cu nisip alb, ca un colb de lumină din insula Samos vedeau năvălind primul val al turbanelor negre. Ca niște flăcări, șalvării roșii de ieniceri pălăliau printre căsuțele năpădite de verdeață și de flori. Cerul și marea se îngemănau într-un nour de negură, când el se înturna de la robota poroncită de agareni: de la cotidiană robotă pentru greblat alge marine pe țarmuri joase de insule!

Trudit de la atâtea osteneli de peste zi, nu-i venea să-și credă urechilor. Cu ultime puteri, mai apuca să strige la întrecere cu huietul valurilor izbite de stânci:

- Doamne Iisuse Hristoase, iaca, aceeași infatuată arătare!

Era fantasma din ajun cu aripi siderale și togă senatorială țesută în argint. În lumina scăpărătoare a repetabilului amurg impregnat de revoltă și de sirene ale mării, făcea volburi largi pe Cer senin, navigând deasupra așezărilor din arhipelag! Prunc de năieri din tagma heraclizilor, Iacob va trebui să se replieze din primul val al extazului, bolborosind cu dureroasă descurajare:

- Valeu, trup adorat și tu tremuri, ca un spectrum?...

De-adevăratelea fantasma cu togă de argint, vietatea cu aripi arogante se tânguia, scărpinându-se la subțiori: despăduchindu-se precum găinile înainte de ploaie se ciugulește pe sub pene. Estimp cu ochi ațintiți în hău, creatura cu hlamidă somptuoasă aluneca în păienjenişul funiilor de cânepă, printre catarge de corăbii împovărate sub nenumărate stindarde și baniere în toate felurile de culori din portul Coronis³. Se făcea mai încolo, că, având orbul găinilor, își învoldura aripile de pajură imperială, împleticind pene și strai de argint prin straiurile corabiei otomane cu pânze pentagulare și reborduri mâzgălite de versete din Coran, mirosind a pește și a odgoane îmbibate în catran.

Făptura pirotea în mocirla stătută pe puntea năclăită de mațele faunei marine pescuită în zorii zilei și de conținutul fermentat al foalelor sirenelor, cufurindu-se pe ele de frica ienicerilor. În baltă de catran, vietatea zăbovea holbând ochi pe dos cu limba tăiată între dinți. În pofida stăruinței multora să-și ia avânt către slăvile Cerului, grandioasa creatură nu catadicsea să-i ia în seamă.

² Nu e decât o himeră. (fr.)

³ Port medieval din Peloponez.

- Da' nici că s-ar ridica ea în capul oaselor!, ziceau insularii cu ranchiună.
- O încurcă grozav aripile și propriile sudori îi pătează subțiorile hlamidei!, o disculpa mărinimos pruncul heraclid.

Nemângâiat și afectat de asaltul neputinței, Iacob Heraclidul zburdalnic copil al mării azurii dădea fuga-fuga pe punte în cabina căpitanului. Spera el să mai vadă obrazul bărbos și ochii de foc ai Despotului, scăpărând peste acele minunății marine, desemnate pe albul unei piei de capră. Se făcea că își va aminti aproape toate tainele și amănunțele și va zice:

- Erau desemnele unui *portolan* zugrăvit de cartografi venețieni pentru redobândirea supremației în navigația costieră a Mediteranei!

Fulgerător se făcea apoi precum în starea de veghe: o neplăcută siluetă străină sub turbanul unui *reis*⁴ al flotei semilunii îi ieșea în cale! Din mers își adapta el un salut oriental de cuviință pentru întâmpinarea acestor invadatori, adepți ai profetului Mahomed. Și unde nu începe heraclidul să facă la temenele în fața aroganței ismaelitene, concomitent sclifosindu-se el năzuros:

- Iarăși să pretez gesturi de prosternare pe care orice bizantin le-ar comite scrâșnind din dinți!?...

Atunci va lua de seamă, că în cambuza⁵ umbrită sub nouri de miresme se tot perinda silueta Pandorei. Da, printre aromele *orezului cu lapte – plakia*, ale obișnuitelor *papanakis* și ale foilor verzi de lăptuci, ce așteptau navigare pe unduirile uleiului de măsline dintr-o salată grecească, se frăsuia *manca* Pandora, dădaca lui din pruncie.

- În bucătăria navei, na, na, na, că trebăluiește *manca* Pandora! – își zise heraclidul – Pandora farmazoana, care mă dădea pe fereastră întru același ritual de solomonar...

Da! În copilăria din insule, Pandora îl dădea pe fereastră, schimbându-i prenumele de heraclid, altminteri el trebuia să moară în epidemii de ciumă bubonică, duium de molime asiatice venind ca gorgonele cu păr vâlvoi pe acel *drum al mătășii* până în Bizanțul imperial.

Cu un gemăt de compasiune, *manca* Pandora de pe atunci suspina în neogreacă:

- Ah!, se va stinge, sărmanul!

Arăta cu degetul spre entitatea cu aripi enorme. Apoi de cuviință – cu trei degete împreunate! – repede își făcea ea semnul Sfintei Cruci. Se făcea că unii din insulari întrezăreau doar țeasta-i pleșuvă și aripe de pajură gigantică, etalând tiuleie sinilii în pielea golașă. Doar că mai zvâcnea din când în când în năclăiala mocirlei, diminuându-și orice aparențe de splendoare. Estimp *manca* Pandora se tânguia, grăind cu voce de fecioară tristă:

- Ah!, sărmana trage să moară...

⁴ Amiral (în limba turcă).

⁵ Bucătăria unei nave.

- Nu mai jeli, să nu te-audă! o ruga Iacob cu o brumă de remușcări în glas. Părintele Kiril-stribogul, care n-a lepădat arcanele maghicești de dinaintea creștinării lui Waldemar cel din seminția varegilor are... Are dinți șubrezi de la atâtea impure descântece dar o mai fi el în stare să deslușească și de unde vine acest smerit pelerin cu aripi de Înger?

De nimeni chemat, părintele Kiril-stribogul năvălea peste dune de nisipuri mișcătoare, lopătând de zor. Repede mai năpădea el, lopătând cu spor pe valuri de nisip!... Răsuflând greu își ațintea privirea de oțel asupra navigatorului încâlcit în arborada mândrei caravele. Dintr-o ochire, Kiril-stribogul va decipta originea ciudatei leghioane cu aripi sinilii de fluture celest:

- E un Înger degenerat, muribund și în putrefacție!, destăinuie el la sigur.

Apoi cu acelaș glas al plutonicei guri mai adăuga: atins de păcatul propriei trufii, se încumetă ca atâția bravi ai noroadelor să ridice sabie pentru libertatea Bizanțului cotropit de păgâni... Dar fiind bătrân, s-a rătăcit ca un prostănac, împleticindu-și aripe de vultur miop în păienjeniușul puzderiei de saborduri ale corăbiilor ismaielitene.

Până în ziua de vineri, puzderie de palicari din insule, care de miercuri se perindau cu luntrile în larg vor afla că Iacob Heraclidul – cel împodobit cu nomen fabulos, Despotul! – era aservit unui Înger albastru, descălecat din cosmos cu hârzobul. Dar părintele Kiril, bănuind el că ar fi un trimis al otomanilor descinși din semilună, era gata-gata să-l predea gloatelor de pescari, ca să-i fărâme țeasta aceea incongruent înstelată prin pălituri date cu primitivul toroipan. Mijind ochii lui oleacă ceakări, părintele mai scotea câte un boncăluit de pismă:

- Habar n-aveți: ramolitul acesta cu aripi de albatros este spion al unei cabale eretice!

Însă Iacob Heraclid Despotul se va împotrivi oricăror triviale măsuri de osândă: își vântură amenințător pala de palicar din Insulele Sporade, împingând Îngerul târâș-grăpiș până în cala corabiei unde duhnea a pilaf și a găinaț de sirene. Însuși părintele Kiril, timorat fiind de furtunoasa răsucire a spadei Heraclidului, care flutură o tornadă de fulgere albastre, va da îndărăt. Vădind dispreț față de limba greacă pe care el nu o stăpânea îndeajuns, printr-o boscorodeală de neînțeles se va adresa direct Îngerului care, îndeobște clipea indiferent, având el orbul găinilor. Absența oricărui răsunset în graiul lui Platon pe care pescarii din Coronis așteptau în van să răzbată prin fălcile știrbe, îl va stârni pe părintele Kiril să treacă la abordaj: șarjează frontal printr-o nouă interpelare. O tot molfăia în limba sfântă a slavilor, ce dobândește tot mai mult teren în convingerile grecilor din arhipelag, hârâind de-a valma cuvinte sârbești și sintagme pronunțate ciumpăvit din latina papalității de la Vatican.

Cum se întâmplă îndeobște în vise, într-aripata vietate se va metamorfosa de la sine: muguri de pene noi îi zvâcneau vinețiu sub piele! Suporta cu stoicism diligențele verbale ale clericului stribog: nici că părea alarmat de varii injoncțiuni și nici că ar da semn că pricepe cât de cât din vocabulele orientale ale popii! În

cele din urmă, părintele Kiril își dădu colionul pe ceafă își va pune brațele în șolduri, decretând noi ipoteze privind originea interplanetară a naufragiatului:

- Despre acest zvânturatec ipochimen prea încurcat în complicatele parâme marinărești, aș putea să vă zic la sigur precum că....

Însă Iacob Heraclid rămânea la părerile lui din pruncie:

- ... că naufragiatul e un imens fluture cu aripi albastre!

Multe anotimpuri îl contemplară până să se încumete, ca să-l trezească din letargia de azurii *chauve-souris*⁶, aplicându-i pe spinare pecetea de neșters a vânătorilor de stele cu coadă. Ruralii din insule își arătau părțășia de justițiar, propunând o scorneală, ce era sortită din capul locului să dea chix:

- Mai bine, ziceau ei insularii, i-am apăsa o ștampă de metal din cele pentru înfierat tineretul taurin, când va fi să fie acesta pornit la pășunea din primăvară!

Arsura fierului înroșit în cărbunii arzând îi va deștepta urletul ermetic, făcând să-i zvâcnească mădulele de dinapoi printr-un nedemn boncăluit, care avea să stârnească un rânjet dizgrațios la toți insularii. Gloata, care zile în șir îi alinta ciumpăvitele aripi – cu mare râvnă furluându-i rămășițe de pene spre a le vinde ca sacramente – *in corpore* răbufnea într-o furtună de hohote. Destui dintre aceștia bălmașeau o injurie dezgustătoare și nemaiauzită nici la păgânii de rurali:

- *Șeacramențu' lu' mumă-sa!*

Intuind orbecăiala în nefireasca dragoste pentru veneticul cu aripi de grifon, mulțimea de gură-cască se va smulge din copleșirea veșnicei bunăvoințe. Dedându-se unor exerciții de luciditate, țate gălăgioase în târlci de dârvală îi atribuiau în gura-mare absența măselelor de minte. Contestându-i capacitatea de a produce miracole, repede izbutiră să-i anihileze prestigiul angelic! Îi reproșau lipsa reacției la ceremonii paroxistice pe care mulțimea i le închină în trosnet de focuri bengale și în iroseală de faimoase acrobații de panaramă și alte reprezentatii de bâlci, toate întreținute pe cheltuiuala bursei edilului comunității lor de oameni săraci și pururea jecmăniți de puternicii Pământului. Își înturnară tot, atunci favorurile de gloată într-o atât de mare ură colectivă încât toate vor sublima în veritabile discordii de clasă. Punând în consonanță inimi rănite de dezamăgire, stăruiau să-l dea pe mâna călăului. Însă Îngerul pare hărăzit unei vieți de anahoret: prin imprevizibile manevre de înfricoșare în masă, muribundul va reuși să sloboadă aripi uriașe din încâlceala velaturii de catarge, a parâmelor și a funiilor înnodate marinărește.

Se făcea mai-apoi, că-i prilejuiau noile tentative ale unui zbor al caznei. Bătăi colosale de aripi, stârnind tot nisipul semilunii scuturau pânzele cele grele de corăbii din port, ca pe niște aripe putregăioase, care se deșirau, făcându-se flenduri în uralele de indescriptibilă bucurie a gloatei! Îl hărțuiau încoace și încolo pe puntea caravelei, dupăcindu-l vârtos și mânând Îngerul prin lovituri date cu

⁶ Liliac (fr.).

măturoaie de mesteacăn către deznodământul aruncării peste bord. Cu ochi scăpărând de priviri mânioase, îl pironeau în maxime deziluzii. El însă părea să fie în atâtea locuri deodată încât gloata nu mai reușea să priceapă, ce înseamnă ubicuitatea despre care auziseră secole la rând, înainte de *anno Domini* 1054⁷. Făptura cu strai amplu de argint delira rudimentare bâiguiei de latină, care nu mai provoca interes, ca odinioară, părându-li-se un grai selenar, rupt de mase și la care nu ar avea acces decât corifeii. Toată instrucția Îngerului, căpătată în universități stelare nu valorează în fața plebei decât un mai-mare dezavantaj al însușirii sale de ființă fantastică! Când avea să răsară secera lunii – în hohote homerice cum numai pasiunea și anarhia ar putea să le emane – îi vor face vânt peste prova, aruncându-l cu tot cu apa din albie în valurile agitatei mări. Câtând loc adecvat de prăbușire în hău, Îngerul desfăcea aripe enorme spre o nouă tentativă de navigare către neant. Fâlfăiri stângace, asemenea unui nedemn zbor de albatros ramolit, cât pe ce să devasteze arborada caravelei: era să prăbușească și catargul peste acoperișul cabinei Despotului! Aripile de argint căpătară însă îndestulătoare susținere în austrul dinspre apus, reușind să-l abandoneze pe Iacob Heraclidul singur pe punte la cheremul gloatei ispitită la răzbunare.

Zbierau întru furia unanimă, trezindu-se așa cu mâinile goale.

Asemuindu-l unui soi de obstacol în calea pedepsirii Îngerului vaporizat în nemărginire, își năpusteau nedemnele mâinii asupra lui Iacob Heraclid-Despotul. Neavând impedimente de conștiință, mulțimea țațelor cu călcăie zoioase în papuci de dârvală începea să adune pietre pentru lapidare. Rătăcind prin labirinturi ale plâsmuirii, cei ce întruneau superlativul decrepitudinii din forfotă se vor trezi urgisiți de spaimile feroce ale străbunilor. Urlară *in corpore* de groază și de nostalgii:

- Uha!, că tot înainte era mai bine! Pe vremea zeilor păgâni, cizmarul putea să urce mai sus de sandaia Îngerului!

Se nevoiau îndelung cu mintea și cu toată învățătura, îmbele fiind la genunchiul broaștei. Astfel începea să răsune un tãmbãlãu de ev aprins, o beție a sãngelui, un tãrãboi de iarmaroc, emanãnd acel vacarm ce cutremurã Pãmãntul, fãcãnd heraclidul sã se simtã scãldat în sudori: dormise în soarele amiezii și nici o aripã a caravelei republicii leului nu-l ocrotea de vipia fierbinte, ce vine peste Mediterana, tocmai de pe coastele arãbești! Cu bale curgãnd de furie, dinaintea heraclidului se proțãpea un veritabil cãlãu: un boemian tuciuriu cu barba în geometrie variabilã, purtãnd chivãrã roșie de împãrțitor al dreptãții. Avea limbã, gingii și buze vinete, ca la viperã, precum și niște ochi decupați pieziș, ca la faraoni. Boemianul ținea la îndemãnã un paloș de dimensiuni ciclopice, iar pãrintele Kiril stãruia sã-i dea porunci pãnã și în *articulo mortis*.

⁷ Anul Marii Schisme a lumii creștine.

Se făcea mai apoi vocea să i se asemuie cu cea a Pandorei și în cele din urmă pe legănatul ușurel al valurilor albastre ale Mării Mediterane se contopea în blândețea graiului lui Nisa Lupci, valahul fărșerot din *Megali Blakia*⁸.

Se mai făcea, că ipochimenul cu insidioasă chivără roșie, paloș ciclop și alte instrumente foarte primejdioase, care neconținut se preschimbau într-un uciगाș toroipan de Tracia îl scutura de umăr, declamând:

- *Un Heraclide s'empare de la Couronne de la Grande Valachie!*⁹

Trezindu-se greu, scăldat în sudoare, Iacob Heraclidul auzea graiul inocent al lui Dionisie Lupci, rostindu-și injoncțiunile lui de kutzo-vlah:

- Domnule, rogu-te, te trezește! Se străvede *Muntele pelerinilor* și caravala va să intre în limanul de la Montpellier. Iaca, domnule, caravala trage la țarmurile regatului Franciei!

Trăgea și el o gură de aer înmiresmat de lavandă, continuând să-l cheme de pe celălalt țarm:

- Domnule, iaca *Francia, cea multă mușata!*¹⁰

Universitatea Montpellier – printre cele mai vechi din lume

- Am adormit ast'noapte, aici pe puntea galiotei, numărând droaia de stele pe care Bunul Dumnezeu veșnic le lasă la locul lor... Dar e greu să le prefiri până la dunga orizontului din cauza luminiscentei mării...

Astfel începea să bâiguie Iacob Heraclidul. Murmura abia mișcându-și buzele încât el însuși nu se auzea mai ales că mateloții îmblau ca pe scripeți: pescuiau lanțul de fier al ancorei, zornăindu-l greoi prin apa cea sărată a mării. Estimp scrutează cu toții acvariul scăpărând din nenumărații solzi luminifori: golful de la Montpellier!

De pe gruiul portuar – căruia în franceza medievală i se zicea *Munte în piele goală* – șerpuiau spre galerele cu pupa strunjită oval șiraguri de găște, ghiftuite la refuz de contrabandiști catalani pentru căpătarea vestitei specialități culinare franțuzești, zisul *pateu foie-gras*. Erau niște găște romano-catolice, dar cu rânză reformată ca să ascundă rubine, ca focul de roșii, subtilizate de acei contrabandiști, încât ziua în amiaza mare, Iacob Heraclidul își amintea de nopțile furișării disperate de pe insula Samos spre nava venețiană *Galiotta*.

Dorul de-acasă și de fermecătoarea copilărie din insule îl făcea să se furișeze în Samosul natal să-l cuprindă în brațe, să strângă insula toată lângă

⁸ Marea Valahie (gr.).

⁹ Un Heraclid pune stăpânire pe Coroana Valahiei Mari (fr.) Până la începutul sec. XIX, în documentele diplomatice europene, Moldova era denumită *La Grande Valachie* (*Valahia Mare*), iar Muntenia era *Ungrovlahia* sau *Valahia transalpina*.

¹⁰ Franța cea mult preafrumoasă (în grai armănesc).

inima-i duioasă. Însă acasă în Samos îl întâmpinau săgețile minaretelor de la moscheiele *muslemine* cu roata cerdacului de sus de unde de cinci ori pe zi se auzea glasul tânguitor al muezinului, chemând gloatele pentru rugăciunea către profetul Mahomed. Blestemându-și pofta de a intra în gura șacalului din pustie, blestemând pe toți *khalifii* care-i urmau lui Mahomed, el se furișa în culmea disperării, înotând către nava aceea venețiană, ce aluneca în volte de pasăre măiastră pe undele nopții. Era o corabie de tip latin cu trei catarge și velă triunghiulară, care se cheamă *galiotta*. Prin tenebre, nu părea mai lungă de două duzini de stânjeni, nici mai îngustă de trei stânjeni în lățime. Erau nopți trăite precum briganzii, lunecând pe un fir de lună pentru a nu da nas în nas cu vreo corabie turcească de pândă sau cu înguste și rapidele *khalita* ale piraților arabi pe a căror punte cu hangerul între dinți rânjeau canibalii, acei mîncători de oameni din țări africane. În aprilie următor, o ținea într-o goană către mare să scape de năvala ienicerilor și de iataganele lor nemiloase. Visa în treacăt doar să privească la turmele delfinilor de argint, care străfulgerau de-a valma prin valuri înspumate. A întâlnit însă numai căiuți de mare, zbenguindu-se în cleștarul Mediteranei și brotăcei de sirene, fluturând în adâncuri aripioare roșietice, ca niște plete ruginii de-ale varegilor în cămășile lor de zale coclîte, pieriți odinioară în năprasnice furtuni. Altceva năzuiuse el, înotând prin bezna de iad a nopții fără lună, când se cățara pe puntea *Galiottei*, o navă din flota republicii serenissime a Veneției. Se cățara pe neauzite spre a nu fi zăpsit de turcii otomani, implorând cu gesturi disperate mizericordia romano-catolicilor pentru a scăpa de primejdia îngrozitoare a păgânilor necredincioși. Rămânea apoi convins cu o încăpățănare de neînfrânt, că drumul vieții lui avea să aibă acel azimut către împărățiile cele din care totdeauna porneau cavalerii înzăuați în fier ai Apusului.

- Acei bărbați, își zicea, având chipuri severe și grele spade, închinată credinței în Cristos Mântuitorul!

Nu va fi bucuros însă când printre bărci de salvare cu fundul în sus, printre colacii din parâme de cânepă și alte măiestrii bine rânduie pe puntea *galiottei* venețiene a deslușit statura înaltă a aceluși călător la fel de clandestin ca și el – sau poate mai mult de atâta – care-i zise șoptit în foșnetul undelor neconținut murmuitoare ale mării adormite:

- *Ghini vinit*, domnule Heraclid!, îngână în noapte vocea acestui bărbat.

Era salutul de *bun venit*, adresat în graiul *kalo-vlahilor*, ce coborau odinioară din Pind, răzleți fiind de-acum prin cele șaptezeci de sate mari de la sud de Epir, zonă cunoscută sub numele de *Megali Blakia*, aceasta pre limba aleasă a grecilor, înșămănând *Valahia Mare*.

- *Tsi fatsi?* continua vorba *kalo-vlahul*, care prin întunecime nu se deslușea dacă ar fi *pindean*, *gramoștean*, *olimpian* sau *moscopolean* sau cum și-or mai fi zicând cei din aceste neamuri, care cădeau în cele din urmă de acord, că nu-s altceva decât aceiași *armâni* din romanitatea sud-dunăreană, porecliți de grecii

făloși și desprețuitori *kutzo-vlahi* și care aveau graiuri apropiate și reciproc inteligibile.

Mândrul Heraclid din insula Samos se aștepta ca pe galiotta să aibă parte de o companie mai de Doamne-ajută: vreun fiu de doge venețian cu tunică de atlas, roșie ca rubinul cu ciorapi de mătase verde, strânși pe coapse rotunde, vreun nobil al aceluia oraș-stat misterios despre care se spuneau fermecătoare basme... Ori vreo signorina cu cârlionți bălăiori și ochi de peruzea, având mai mulți însoțitori decât putea să cugete vreo odraslă din Samos, chiar dacă ar fi odraslă de mare despot...

- Despot, Despot!, suspina Iacob Heraclidul cu ochii înrouați de lacrimi... Odraslă de fost despot! Doar orfană odraslă de despot! Asta mai pot să mă consider eu după ce despotul de Samos va fi fost cu toată casa lui căsăpită și cu averea spulberată.

El singur, micuțul Iacob Heraclidul fugise scăpând de agareni, făcând însă isprava mai greu decât ar fi răzbirea cămillei prin urechile acului.

Deocamdată se simțea atât de absorbit de aventuroasa lui pribegie, încât nu-și mai bătea joc – așa cum au plăcere să o facă palicarii greci – de kalo-vlahul acesta de pe galiotta, despre care el știa din auzite că:

- Ce zice valahul când seara se desculță?

Zice: Ehe, a mai trecut un an de zile!

- Dar ce zice valahul când își schimbă colțunii de lână?

Zice: Na, că nici ăștia n-au ținut decât doi ani!

Nici când aurora trandafirie își făcea apariția la orizont nu-l mai luă peste picior, fiindcă-i zărise straietele albe – straiete simple de in – cureaua lată de două palme cu mai multe ascunzișuri de piele despre care nu știai, ce-ar putea fi tănuit în adâncul lor. Valahul¹¹ avea ca și grecul, acel nas acvilin dar părul nu-i era castaniu, ci atât de negru încât razele răsăritului aruncau în chica lui niște de-a mirările irizări albastre. Singura armă părea să-i fie o spadă cu vârf șlefuit din prima Cruciadă – cea campanie de eliberare a Pământului Sfânt – care fusese pornită cândva dinspre Bizanțul latin.

Heraclidul avu o tresărire. Își va șopti doar *in petto*:

- Doamne, valahul arată ca Răstignitul pe Crucea de la Golgota!

Cu adevărat! Nu te mirai de unde un valah putea să dețină asemenea faimoasă armă, ci mai cu samă te minunează felul în care el o mănuieste: nu îmbla cu spada atârnată la brâu, nici în față, ci o ținea de-a lungul spetelor încât garda în formă de Cruce îi ieșea la două palme mai sus de ceafa-i pletoasă.

Heraclidul începea să remarce:

- O mai potrivită alăturare, ca să o tragi din teacă nici că se poate!

¹¹ Prin termenul de *valah* în diferite variante, erau desemnate populațiile latinofone, îndeosebi neamurile românești și italiene etc.

Era de ajuns, ca zvâcnind mâna dreaptă pe umărul stâng să-ți aduci arma în poziție de asalt, gata totdeauna să șarjezi.

Firește kalo-vlahul nu dormise deloc încât în zori, el nu avea ce vise să-și prefire și să tălmăcească. În schimb Iacob Heraclidul stăruia să-și depene bruma de grai armânesc al acelor valahi care, slujindu-i cu plată pe despoți, trebuiau în Coronisul din Peloponez. Îi slujeau până în ziua când, asemenea unor furnici cu turbane negre, bulucurile ienicerilor și akingiilor osmanlâi, năpădind din puzderie de corăbii, dădeau busna pedestru în toată insula aceea binecuvântată, scăldată de briza mării.

- Insulă binecuvântată din care grecii, păstrând o brumă de noapte în Cerul gurii, fugeau îngroziți de moartea cu turbanuri negre.

Și așa!...

În zorii unei aurore, mângâiată de briza proaspătă a unui primăvăratec început de săptămână, grecul va întreba cu oarecare bunăvoință:

- *Cum ți-e numa, armâne?*

Întrebarea despre cum te cheamă, adicătelea *cum ți-e numele tău?*, ar veni ea mai mult în felul de sporovăială al celor din Volos și din Vlahata, unde pruncii totdeauna imită trăncăneala din *secta muljerilor*.

Așa i se zice pe acolo *tagmei muierilor*, recte părții femeiești!

Deși timpurile sunt teribile și nici marea nu pare să fie altcumva, de vreme ce din când în când valurile ei albastre dedau la iveală pe țarm resturi ale naufragiilor de demult, kalo-vlahul îl privea cu ochi senini. Întrebării celei despre nume îi va răspunde cu voce cumpănită în acel grai armânesc, amintindu-i de copilăria lui din insule:

- *În exonartexul besearicii, popa și muma și manca Pandora și văduva Caciamaia mi-au bâgat numa de Dionisie. Da-mi spune Nisa. Iară numa di tata, di fumelia, adecă, Lupci este.*

Așa era firea lui, cea deschisă în față unui grec – de care se cuvine să te ferești, musai de-ți face daruri! Nu ascundea nimic chiar dacă o dictează precauția obligatorie a valahilor, cei pururea persecutați de greci, de arabi, de năvala turcească și de alte balcanice neamuri. De altfel el își pronunța *numa di fumelia* cu destulă trufie armânească:

- *Mi spune Nisa Lupci, care însamnă, că sunt cel ce sunt: Dionisie din neamul Lupoacei.*

- Bine, surâde Heraclidul după care deși erau legănați de răcoroasele talazuri, amândoi stăteau ca pe cărbuni aprinși. Ședeau pe jeratic, temându-se precum *adineaaoarea* pe uscat, că ar putea să se trezească străpunși de iatagane. Se temeau să nu fie ajunși din urmă de îngustele *khardige* trimise de otomani în urmărirea lor. Îmbii își redeșteptau memoria, murmurând graiul celor din insula părintească despre care-și amintiră cum stăteau ei prin preajmă la Curtea Despotului de Samos, tatăl său drept. Mai încolo Iacob Heraclidul se trezea,

scandând apăsător pe armânește un distih dintr-un cântecel la foc de seară, întreținut de servitorii valahi cu rămurele subțiri din curătură de măslin și de viță de vie:

- *Armânime, oameni vruți*

*Io vi voi armâni pi tuți...*¹²

Respect Nisa Lupci va răspunde surâzând acestui crâmpiei de baladă și zâmbetului cel de heraclid. Apoi înainte de ora prânzului, îl va pofti pe grec acolo pe puntea de lemn a navei, dezvăluind desaga cu urme antice de culori spălăcite de soarele Eladei. Îi arată *fluiara* și *gaida* la care el știe să cânte, fiind învățat de *papu Steriu* și *papu Panaiotis*! Pe un ștergar alb ca spuma mării sinilii, va așeza armânul pâinea cea de toate zilele. Pe urmă mai înșira pastrama de capră și brânza și o țără de ulei de măslină. Așternerea unei atât de curate naivități și a unui atât de *belșugatu prandiulu*¹³ erau uimitoare pentru un grec și un bizantin.

- Dar cum așa, să iau din toate, fără niscaiva parale?, s-a codit Heraclidul, crucindu-se de naivitatea valahă.

- Avem și parale: galbeni și arginți!, arătă kalo-vlahul, bătând sonor în centura de piele.

Nu mai întindeau vorba atunci. Se închinară mulțumind Prea-Sfintei Treimi, apoi cu ochii în albastrele zări ale mării, începeau să mestece amândoi.

Avură de trecut cu galiotta peste șapte nopți și mai mult de trei furtuni în care Mediterana le arunca în cap noianuri de apă de care venețienii râdeau de crâpau, văzând cum se țin de pânțele Heraclidul și Nisa Lupci. Mai cu samă se ținea Nisa Lupci, cel învățat să aibă sub ușoarele încălțări de piele tăria valurilor de piatră ale Pindului și ale munților Hemus.

Despotul avea să priceapă că venirea otomanilor întoarnă pe dos destinul preferat al valahilor: cel de păstor, care face brânză de oaie și cântă din *gaida* un fel anume de cimpoi cu burduf moale din piele de capră. Pe măsură ce respirația otomanilor secătuia aerul din Megali Blakia și din Samos și Paros, asemenea și din toată fostă împărăție a Bizanțului, făcând materia, treptat. să devină stearpă – chiar și cele nobile pipernicindu-se precum aurul și pietrele scumpe! – valahii se concentrau să-și adune înțelepții. Într-un conciliabul plin de vibranta tăcere, experții valahilor stabiliră o altă conduită pentru propășirea neamului lor armânesc. După conciliul bătrânilor valahi, ei vor asculta cele ce ne învață Sfântul Ioan precum că *Orice stăpânire de la Dumnedzău este*, îndemnând la smerenie obsecvioasă și la plecarea capetelor în fața furtunilor politice. Mai mult de atât, armânii se îndemnară să mai lase păstoritul și brânza pe sama bătrânilor și a celor mai slabi de minte, conținând asemenea îndeletniciri patriarhale în favoarea aplecării junilor spre carte și spre rodnicia negustoriilor de tot felul. De la un timp, valahii se apucau de negoț și de grămădirea aurului și argintului căpătat într-o samă de surpături, care se prelungeau pe sub stâncile din vechile *fo-sate* armânești

¹² Armânime, oameni doriți/eu vă îndrăgesc pe toți...

¹³ Prânz îmbelșugat (în grai armânesc).